

esse, edictis atque imperio vetarent: quibus inspectantibus domus mea disturbaretur, diriperetur: qui denique ambustas fortunarum mearum reliquias, suas in domos comportari juberent.

Venio nunc ad patrem. Tu, Q. Catule, M. Fulvii domum, cum is fratris tui focer fuisset, monumentum tuarum manubiaram esse voluisti, ut ejus, qui perniciosa reipublicæ consilia cepisset, omnis memoria funditus ex oculis hominum ac mentibus tolleretur. Hoc si quis tibi ædificanti illam porticum diceret, fore tempus, cum is tribunus plebis, qui auctoritatem senatus, judicium bonorum omnium neglexisset, tuum monumentum, consulibus non modo inspectantibus, verum adjuvantibus, disturbaret, everteret, idque cum ejus civis, qui rempublicam ex senatus auctoritate consul defendisset, domo conjungeret: nonne responderes, id, nisi eversa civitate, accidere non posse?

XLIV. At videte hominis intolerabilem audaciam cum projecta quadam & effrenata cupiditate. Monumentum iste nunquam, aut religionem ullam excogitavit: habitare laxè & magnifice voluit; duasque & magnas, & nobiles domos conjungere. Eodem puncto temporis, quo meus discessus isti causam cædis eripuit, a Q. Sejo contendit, ut Q. Postumius sibi domum venderet. Cum ille id negaret, primo se luminibus²¹ ejus esse obstructurum minabatur. Affirmabat Postumius, se vivo, illam domum istius nunquam futuram. Acutus adolescens ex ipsius sermone intellexit, quid fieri oporteret: hominem veneno apertissime sustulit: emit domum, licitatoribus defatigatis, prope dimidio carius, quam æstimabat.

Quorsum igitur hæc oratio pertinet? Domus mea illa prope tota vacua est²²: vix pars ædium mearum decima ad Catuli

²¹ *Luminibus*] Fenestrarum illius domus lumina se impediturum minabatur Clodius, struendo contra pariete. *Ferrat.*

²² *Vacua est*] Cur vacua dicitur Ciceronis domus? an quod eam Clodius possidere ausus non fuerit, ut aliquis existimavit? At-

qui de Clodio dictum fuit paulo ante: *Habitare laxè & magnifice voluit, duasque & magnas & nobiles domos* (Sejanam & Ciceronianam) *conjungere*. Quæ ergo illa res est, qua domus Ciceronis prope tota vacua esse affirmatur? Religio, sive consecratio. Clodius

tuli porticum accessit. Causa fuit²³ ambulatio, & monumentum, & ista Tanagræa, oppressa libertate, Libertas. In Palatio, pulcherrimo prospectu, porticum cum conclavibus pavimentatam trecentum pedum concupierat, amplissimum peristylum; cætera ejusmodi, facile ut omnium domos & laxitate, & dignitate superaret. Et homo religiosus, cum ædes meas idem emeret, & venderet: tamen illis tantis tenebris non est ausus suum nomen emptioni illi ascribere. Posuit scilicet Statonem illum, hominem sua virtute egentem, ut is, qui in Maris, ubi natus est, tectum, quo imbris vitandi causa succederet, nullum haberet, ædes in Palatio nobilissimas emisse se diceret. Inferiorem ædium partem assignavit non suæ genti Fonteje, sed Clodiæ²⁴, quam reliquit. Quem in numerum ex multis Clodius nemo nomen dedit, nisi aut egestate, aut scelere perditus.

XLV. Hanc vos, Pontifices, tam variam, tam novam in omni genere voluntatem, impudentiam, audaciam, cupiditatem, comprobabitis? Pontifex, inquit, affuit. Non te pudet, cum apud pontifices res agatur, pontificem dicere, non collegium pontificum affuisse: præsertim cum tribunus plebis, vel denuntiare potueris, vel etiam cogere? Esto: collegium non adhibuisti. Quid? de collegio quis tandem affuit? Posuerat enim auctoritatem in uno, quæ est in his omnibus: sed tamen auget & ætas, & honos dignitatem. Opus erat etiam scientia: quam etsi omnes consecuti sunt, tamen certe peritiores vetustas facit.

Tom. V.

P p p

Quis

dus enim disiecit porticum Catuli, partemque aliquam illarum ædium, que fuerant Ciceronis, atque in eadem area novam exstruxit porticum, dedicavitque Libertati. Pars illa Tullianarum ædium, quæ ad Catuli porticum accessit, vix eorum pars erat decima. Hæc pars tantummodo religioni poterat esse obnoxia, & an posset restitui, necne, cognoscere pontifices debebant. Reliqua domus ab omni religione vacua erat. Partem eam ad porticum Catuli addiderat Clodius, ut domus Ciceronis videretur dedicata Libertati, utque porticum ipse haberet amplam magis ac splendidam. *Idem.*

²³ *Causa fuit*] Duas causas assignat, cur

partem suarum ædium cum portico Catuli Clodius conjunxerit; tum ut Ciceronis etiam domus videretur Libertati consecrata; tum etiam ut porticum haberet amplam & splendidam, columnis ex parte clausam, ad deambulandum. *Idem.*

²⁴ *Assignavit genti Clodia*] Assignabatur in testamento liberti certis heredibus. Sic puto Clodii testamentum significari, quo quemdam ex Clodiis heredem ex ista ædium parte instituerat, & proximum quemque ei succedere jussit, ne ea res et sua familia exiret. Videtur autem moris fuisse, ut qui testamentum illud non displiceret, ii nomen suum profiterentur. *Hotom.*

Quis ergo affuit? Frater, inquit, uxoris meae²⁵. Si auctoritatem quaerimus, etsi id est ætatis, ut nondum consecutus sit: tamen quanta est in adolescente auctoritas, ea, propter tantam conjunctionem affinitatis, minor est putanda. Sin autem scientia est quaesita: quis erat minus peritus, quam is, qui paucis illis diebus in collegium venerat? Qui etiam tibi erat magis obstrictus beneficio recenti, cum se, fratrem uxoris tuæ, fratri tuo germano antelarum²⁶ videbat. Etsi in eo providisti, ne frater te accusare posset. Hanc tu igitur dedicationem appellas, ad quam non collegium, non honoribus populi Romani ornatum pontificem, non denique adolescentem quemquam²⁷, cum haberes in collegio familiarissimos, adhibere potuisti? Affuit is, si modo affuit, quem tu impulisti, soror rogavit, mater coegit.

Videte igitur, Pontifices, quid statuatis in mea causa de omnium fortunis. Verbone, Pontifices, putatis, si is postem tenuerit, & aliquid dixerit, domum uniuscujusque consecrarat posse? An istæ dedicationes, & templorum, & delubrorum religiones, ad honorem deorum immortalium, sine ulla civium calamitate a majoribus nostris constitutæ sunt? Est inventus tribunus plebis, qui consularibus copiis instructus, omni impetu furoris in eum civem irruerit, quem percussum ipsa respublica suis manibus extolleret.

XLVI. Quid, si quis similis istius (neque enim jam deerunt, qui imitari velint) aliquem mei dissimilem, cui respublica non tantum debeat, per vim affixerit, domum ejus per pontificem dedicarit: id vos ista auctoritate constituetis ratum esse oportere? Dicetis, quem reperiet pontificem? Quid? & tribunus plebis idem esse non potest pontifex? M. Drusus, ille clarissimus tribunus plebis, pontifex fuit. Ergo, si is Q. Cæpionis, inimici sui, postem ædium tenuisset, & pauca verba fecisset, ædes Cæpionis essent dedicatæ?

Nihil

²⁵ Frater uxoris meae] Non Fulvii, sed Pinaris, cujus frater fuit L. Pinaris Natta, ut ostendit Jac. Perizonius in Animadvers. Historiciæ cap. 4.

²⁶ Antelarum] In petitione Pontificatus

adjuvit Clodius Nattam potius, quam Ap. Claudium, cui tamen aliqua alia ratione facisicet. Ferrarius.

²⁷ Adolescentem quemquam] Qui tibi non esset affinis. Idem.

Nihil loquor de pontificio jure, nihil de ipsius verbis dedicationis, nihil de religione, caremoniis: non dissimulo me nescire ea, quæ etiam si scirem, dissimularem, ne aliis molestus, vobis etiam curiosus viderer: etsi effluunt multa ex vestra disciplina, quæ etiam ad nostras aures sæpe permanant. Postem teneri in dedicatione oportere videor audisse templi²⁸: ibi enim possis est, ubi templi aditus est, & valvæ. Ambulationis postes nemo unquam tenuit in dedicando. Simulacrum autem, aut aram si dedicasti, sine religione loco moveri potest²⁹. Sed jam hoc dicere tibi non licebit, quoniam pontificem tenuisse dixisti.

XLVII. Quanquam quid ego de dedicatione loquar? aut quid de vestro jure & religione, contra quam proposueram, disputabo? Ego vero, si omnia sollempnibus verbis, veteribus & priscis institutis acta esse dicerem: tamen me reipublicæ jure defenderem. An, cum tu ejus civis discessus, cujus unius opera senatus atque omnes boni civitatem esse incolumem toties judicassent, oppressam teterrimo latrocinio cum duobus sceleratissimis consulibus rempublicam teneres: domum ejus, qui patriam a se servatam perire suo nomine noluisse, per pontificem aliquem dedicasses: possit recreata respublica sustinere? Date huic religioni aditum, Pontifices: jam nullum fortunis communibus exitum reperietis. An, si postem tenuerit pontifex, & verba ad religionem deorum immortalium composita, ad perniciem civium transtulerit, valebit ad injuriam nomen sanctissimum religionis: si tribunus plebis verbis non minus priscis, & pene sollempnibus bona civis cuiuspiam consecrarit, non valebit? Atqui C. Atinius, patrum memoria, bona Q. Metelli, qui eum ex senatu censor eiecerat, avi tui, Q. Metelle, & tui, P. Servili, & proavi tui, P. Scipio, consecravit, foculo posito in Rostris, adhibitoque tibicine. Quid tum? num ille furor tribuni plebis, ductus ex

P p p 2

non-

²⁸ Templis] Cum dicunt postem esse teneri, intelligunt postem templi, non postem porticus, & loci ad ambulandum extruisti. Idem.

²⁹ Sine religione loco moveri potest] Auferatur simulacrum, aut ara Libertatis: si modo ea sunt a te per pontificem dedicata. Potest enim id fieri religione salva. Maso.

nonnullis veterum temporum exemplis, fraudi Metello fuit, summo illi & clarissimo viro? Certe non fuit.

Vidimus, hoc idem Cn. Lentulo censori tribunum plebis facere. Nunquid igitur is bona Lentuli religioni obligavit? Sed quid ego cæteros? Tu, tu, inquam, capite velato, concione advocata, foculo posito, bona tui Gabinii, cui regna omnia Syrorum, Arabum, Persarumque donaras, consecrasti. Quod si tum nihil est actum: quid in meis bonis agi potuit? Sin est ratum, cur ille gurgis, helluatus tecum simul reipublicæ sanguinem, ad cælum tamen extruxit villam in Tusculano visceribus ærarii; mihi meas ruinas, quarum ego similem totam urbem esse passus non sum, aspicere non licuit?

XLVIII. Omitto Gabinium: quid? exemplo tuo bona tua nonne L. Mummius, vir omnium fortissimus atque optimus, consecravit? Quod si, quia ad te pertinet, ratum esse negas oportere: ea jura constituisti, in præclaro tribunatu tuo, quibus in te conversis, reculares, alios everteres? Sin ista consecratio legitima est: quid est, quod profanum in tuis bonis esse possit? An consecratio nullum habet jus, dedicatio est religiosa³⁰? Quid ergo illa tua tum obtestatio tibicinis? quid foculus? quid preces? quid prisca verba voluerunt? Ementiri, fallere, abuti deorum immortalium numine ad hominum timorem voluisti? Nam si est illud ratum: mitto Gabinium: tua domus certe, & quidquid habes aliud, est Cæleri consecratum. Sin ille tibi ludus fuit; quid te impurius, qui

³⁰ An consecratio nullum habet jus, dedicatio est religiosa? Ad hunc locum disputat Grævius de discrimine inter consecrationem, & dedicationem. Quæ tota disputatio hanc summam habet, ut consecrationem locorum, ærearum, agrorum dicat; dedicationem autem templorum, ararum, simulacrorum. Sic a Clodio dicit consecratum esse aram Ciceroniane domus; at simulacrum Libertatis in aræ consecratum. Tamen in hac ipsa oratione potuerat videre Grævius consecrare, & dedicare, iidem in rebus dici nullo discrimine. In dedicatione, inquit, postis tenebatur. Et tamen cum ara, simulacrum dedicaretur? Dedicatio, inquit, fiebat populi jussu. An non & consecratio? Infra cap. 49. Video esse legem veterem tribunitiam, quæ veter, in-

jussu plebis ædes, terram, aram consecrare. Grævius deceptus locus initio propositus, in quo consecratio & dedicatio distingui videntur. Atqui sensus ejus hic est: An consecratio ædium, honorum nullum habet jus, si injussu populi facta est: dedicatio autem, sive consecratio simulacri Libertatis, tantam religionem afferit, tantaque religione obligat aræam? Scilicet Cicero non distinguit consecrationem a dedicatione in genere; sed absurdum esse dicit ejusdem rei, hoc est, consecrationis, sive dedicationis, diversam vim statui pro diversis objectis; cum in hac cæremonia, non res in qua adhibeatur, sed ipsa consecrandi dedicandique cæremonia & sanctitas spectetur. Ernestus.

qui religiones omnes pollueris, aut ementiendo, aut stuprando?

Jam fateor, inquit, in Gabinio me nefarium fuisse. Quippe vides, poenam illam a te in alium institutam, in te ipsum esse conversam. Sed homo omnium scelerum, flagitiorumque documentum, quod in Gabinio fateris, cujus impudicitiam pueritiæ, libidines adolescentiæ, dedecus & egestatem reliquæ vitæ, latrocinium consularis vidimus: cui ne ista quidem ipsa calamitas injuria potuit accidere: id in me infirmas³¹? & gravius esse dicis, quod uno adolescente, quam quod concione tota teste, fecisti? Dedicatio magnam; inquit, habet religionem.

XLIX. Nonne vobis Numa Pompilius videtur loqui? Discite orationem, Pontifices, & vos, Flamines: etiam tu, rex³², discite a gentili tuo: quanquam ille gentem istam reliquit: sed tamen discite ab homine religionibus dedito, justo, tum omnium religionum perito. Quid? in dedicatione nonne & quis dicit, & quid, & quomodo, quaritur? An tu hæc ita confundis, & perturbas, ut, quicumque velit, quod velit, quomodo velit, possit dedicare? Quis eras tu, qui dedicabas? quo jure, qua lege? quo exemplo? qua potestate? ubi te isti rei populus Romanus præfecerat? Video enim esse legem veterum tribunitiam, quæ veter, injussu plebis, ædes, terram, aram consecrare. Neque tum hoc ille Q. Papirius, qui hanc legem rogavit, sensit, neque suspicatus est, fore periculum, ne domicilia, aut possessiones indemnatorum civium consecrarentur. Neque enim id fieri fas erat, neque quisquam fecerat, neque erat causa, cur prohibendo non tam detertere videretur, quam admonere.

Sed quia consecrabantur ædes, non privatorum domicilia, sed quæ sacra nominantur: consecrabantur agri, non ita ut nostra prædia, si quis vellet, sed ut imperator agros de hostibus captos consecraret: statuebantur aræ, quæ religionem afferrent, ipso si loco³³ essent consecratæ: hæc, nisi plebs jussit.

³¹ Id in me infirmas? Non idem ais de ratiis. mearum ædium consecratione. Manutius.

³² Rex? L. Claudius, rex sacrorum. Fer-
³³ Si loco? Hoc est, Statuebantur aræ, quæ religiosum reddebant id, ubi erant constituta.

justisset, fieri vetuit. Quæ si tu interpretaris de nostris ædibus atque agris scripta esse: non repugno. Sed quæro, quæ lex lata sit, ut tu ædes meas consecraret: ubi tibi hæc potestas data sit: quo jure feceris. Neque ego nunc de religione, sed de bonis omnium nostrum, nec de pontificio, sed de jure publico disputo.

L. Lex Papiria vetat, ædes injussu plebis consecrari. Sit sane hoc de nostris ædibus, ac non de publicis templis. Unum ostende verbum consecrationis in ipsa tua lege: si illa lex est, ac non vox sceleris & crudelitatis tuæ. Quod si tibi tum in illo reipublicæ naufragio omnia in mentem venire potuissent, aut si tuus scriptor in illo incendio civitatis non syngraphas³⁴ cum Byzantiis exulibus, & cum legatis regis faceret, sed vacuo animo tibi ista non scita, sed portentosa conscriberet: esses omnia, si minus re, at verbis legitimis consecutus. Sed uno tempore cautiones fiebant pecuniarum; fœdera feriebantur provinciarum³⁵, regum appellationes venales erant; servorum omnium vicatim celebrabatur tota urbe descriptio; inimici in gratiam reconciliabantur; imperia adscribebantur novæ juventuti³⁶; Q. Seio venenum misero parabatur; de Cn. Pompejo, propugnatore, & custode imperii interficiendo consilia inibantur; senatus ne quid esset, ut lugerent boni semper, ut capta reipublica consulum prodicione, vi tribunitia teneretur: hæc cum tot, tantaque agerentur, non mirum est, præsertim in furore animi & cæcitate, multa illum & te fefellisse. At videte, quanta vis sit hujus Papiriæ legis in re tali; non quam

ritute, si loco, hoc est suo, seu commodo loco, jure & legitime essent consecrata. Hanc enim vim loco consecrare habet. Tarent. Adelph. 11, 2: Pecuniam loco negligere, maximum interdum est lucrum. Cicero pro Milone: Quem jure, quem loco, quem tempore, quem impune non est ausus; hunc invidia, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis non dubitavit occidere. Grævius.

³⁴ Syngraphas] Quanta nimirum pecunia & restituendi essent Byzantini exules, & alia quam plurima peragenda. Ferrat.

³⁵ Fœdera feriebantur provinciarum] Sic omnes editi, quos inspexi. Sed quid sit, fœdera provinciarum ferire, non ego intelli-

go. Prava distinctione laborat hic locus, qui levissima transpositione virgulæ post fœdera restituetur sanitati: sic enim scripsit Cicero, fœdera scribuntur, provinciarum, regum appellationes venales erant. Precto feriebatur cum exteris populis fœdera de societate; provincias addebatur Romanis magistratibus; qui maximam offerebant ei pecuniam, aut partibus ejus se addiditissimos fore promittebant; regum quoque nomen & insignia conferrebat; qui ejus gratiam sibi argento conciliabant. Græv.

³⁶ Imperia adscribebantur novæ juventuti] Est locus contaminatus, qui sine libri melioris ope non poterit purgari. Græv.

lem tu affers, sceleris plenam & furoris. Q. Marcius, censor, signum Concordiæ fecerat, idque in publico collocarat. Hoc signum C. Cassius censor cum in curiam transfulisset, collegium vestrum consuluit, num quid esse causæ videretur, quin id signum, curiamque Concordiæ dedicaret.

II. Quæro, Pontifices; & hominem cum homine, & tempus cum tempore, & rem cum re comparate. Ille erat summa modestia; & gravitate censor: hic tribunus plebis, sceleris, & audacia singulari. Tempus illud erat tranquillum, & in libertate populi, & gubernatione positum senatus: tuum porro tempus, libertate populi Romani oppressa, senatus auctoritate deleta. Res illa plena justitiæ, sapientiæ, dignitatis. Censor enim, penes quem majores nostri (id quod tu sustulisti³⁷) judicium senatus de dignitate esse voluerunt, Concordiæ signum volebat in curia, curiamque ei deæ dedicare. Præclara voluntas, atque omni laude digna. Præscribere enim se arbitrabatur, ut, sine studiis dissensionis, sententiæ dicerentur, si sedem ipsam ac templum publici consilii, religione Concordiæ devinxisset. Tu cum ferro, cum metu, cum editis, cum privilegiis, cum præsentibus copiis perditorum, absentis³⁸ exercitus terrore & minis, consulum societate, & nefario fœdere, servitute oppressam civitatem teneres: Libertatis signum posuisti magis ad ludibrium impudentiæ, quam ad simulationem religionis. Ille in curia, quæ poterat, sine cujusquam incommodo, dedicabat: tu in civis optime de reipublica meriti cruore, ac pene ossibus, simulacrum non libertatis publicæ, sed licentiæ, collocasti. Atque ille tamen ad collegium revertit: tu ad quem revertisti?

Si quid deliberares; si quid tibi aut piandum, aut institutum fuisset religione domestica: tamen instituto cæterorum veteri, ad pontificem detulisses. Novum delubrum cum in urbis clarissimo loco, nefando quodam atque inaudito instituto, inchoares: referendum ad sacerdotes publicos non putasti? At, si collegium pontificum adhibendum non videbatur: nemone horum

³⁷ Tu sustulisti] Censores in recitando Senatui, præteritis indignis, eum cuique locum dabant, quem cuiusque dignitas postularat. Hoc etiam Clodius lata lege sustulerat. Ferratius.

³⁸ Absentis] C. Cæsaribus.

horum tibi idoneus visus est, qui ætate, honore, auctoritate antecellunt, ut cum eo dedicationem communicares? quorum quidem tu non contempnisti, sed pertinuisti dignitatem.

III. An tu auderes quærere ex P. Servilio, aut ex M. Lucullo; quorum ego consilio atque auctoritate rempublicam consul ex vestris manibus ac faucibus eripui; quibusnam verbis, aut quo ritu, primum hoc dico, civis domum consecraret; deinde civis ejus, cui princeps senatus, cui etiam ordines omnes, deinde Italia tota, post cunctas gentes, testimonium hujus urbis atque imperii conservari dedissent? Quid diceres, o nefanda & perniciofa labes civitatis? Ades, ades, Luculle, Servili, dum dedico domum Ciceronis, ut mihi præeatis, postemque teneatis. Es tu quidem cum audacia, tum impudentia singulari: sed tibi tamen oculi, vultus, verba cecidissent, cum te viri, qui sua dignitate personam populi Romani, atque auctoritatem imperii sustinerent, verbis gravissimis perterruissent: neque sibi fas esse dixissent, furori interesse tuo, atque in patriæ parricidio, & scelere.

Quæ cum videres, tum te ad tuum affinem non delectum a te, sed relictum a cæteris contulisti. Quem ego tamen credo, si est ortus ab illis, quos memoriæ proditum est ab ipso Hercule³⁹, perfuncto jam laboribus, sacra didicisse, in viri fortis ærumnis non ita crudelem fuisse, ut in vivi, & jam spirantis caput bustum⁴⁰ suis manibus imponeret: qui aut nihil dixit, aut, si fecit, omnino poenam hanc maternæ temeritatis tulit, ut mutam in delicto personam, nomenque præberet: aut, si dixit aliquid, verbis hæsitantibus postemque tremebunda manu tetigit. Certe nihil rite, nihil caste, nihil more institutoque perfecit. Viderat ille Murenam, vitricum suum, consulem designatum, ad me consulem cum Allobrogibus communis exitii indicia afferre: audierat ex illo, se a me bis salutem accepisse, separatim⁴¹ semel, iterum cum univervis.

Quare quis est, qui existimare possit, huic novo pontifici,

³⁹ Ab Hercule] Pinarii, & Potitii sacra ablatum. Manutius.
quædam ab Hercule didicerant. Livius, lib. I. ⁴¹ Separatim] Cum de ambitu, Cicerone
⁴⁰ Bustum] Signum de busto meretricis descendente, est absolutus. Idem.

primam hanc post sacerdotium initum religionem instituenti, vocemque mittenti, non & linguam obmutuisse, & manum obtorpuisse, & mentem debilitatam metu concidisse: præsertim cum ex collegio tanto, non regem, non flaminem, non pontificem videret: fierique particeps alieni sceleris invitus cogere, & gravissimas poenas affinitatis impurissimæ sustineret?

LIII. Sed, ut revertar ad jus publicum dedicandi, quod ipsi pontifices semper non solum ad suas cæremonias, sed etiam ad populi jussa accommodaverunt: habetis in commentariis vestris, C. Cassium censorem de signo Concordiæ dedicando ad pontificum collegium retulisse, eique M. Æmilium, pontificem maximum, pro collegio respondisse, nisi eum populus Romanus nominatim præfecisset, atque ejus jussu faceret: non videri ea recte posse dedicari. Quid, cum Licinia virgo Vestalis, summo loco nata, sanctissimo sacerdotio prædita, T. Flaminio, Q. Metello consulibus, aram, & ædiculam, & pulvinar sub saxo sacro⁴² dedicasset, non eam rem ex auctoritate senatus ad hoc collegium Sextus Julius prætor retulit? cum P. Scævola, pontifex maximus, pro collegio respondit, quod in loco publico Licinia, Cæii filia, injusti populi dedicasset, sacrum non videri. Quam quidem rem quanta severitate, quantaque diligentia senatus sustulerit, ex ipso senatus-consulto facile cognoscetis. Recita. SENATUS-CONSULTUM.

Videtisne, prætori urbano negotium datum, ut curaret, ne id sacrum esset? & ut, si quæ essent incisæ, aut inscriptæ literæ, tollerentur? O tempora, o mores! Tum censorem, hominem sanctissimum, simulacrum Concordiæ dedicare pontifices in templo inaugurato prohibuerunt: post autem senatus in loco augusto consecratam eam aram, tollendam ex auctoritate pontificum censuit, neque ullum est passus ex ea dedicatione literarum extare monumentum. Tu, procella patriæ, turbo ac tempestas pacis atque otii, quod in naufragio reipublicæ tenebris offusis, demerso populo Romano, everso atque ejecto senatu, dirueris, ædificaris, religione omni violata, reipublicæ tamen nomine contaminaris: in civis hujusce ædi-

Tom. V.

Q q q

bis,

⁴² Sub saxo sacro] Vide Guther. Jur. Pontif. III. 5.

bus, & in urbe, quam suis laboribus ac periculis conservasset, monumentum deletæ reipublicæ collocaris ad equitum notam⁴³, ad dolorem bonorum omnium, sublatoque Q. Catuli nomine incidetis⁴⁴: id sperasti reipublicam diutius, quam, quoad mecum simul expulsa careret his mœnibus, esse latu-ram? At, si, Pontifices, neque is, cui licuit, neque id, quod fas fuit, dedicavit: quid me atinet jam illud tertium, quod proposueram, docere, non his institutis, ac verbis, qui- bus cæremoniæ postulant, dedicasse?

LIV. Dixi a principio, nihil me de scientia vestra, nihil de sacris, nihil de abscondito jure pontificum, dicturum. Quæ sunt adhuc a me de jure dedicandi disputata, non sunt quæ sita ex occulto aliquo genere literarum, sed sumpta de medio, ex rebus palam per magistratus actis, ad collegiumque delaris, ex senatus-consulto, ex lege. Illa interiora, jam vestra sunt, quid dici, quid præcipere, quid tangi, quid teneri jus fuerit. Quæ si omnia ex Coruncanii scientia, qui peritissimus pontifex fuisse dicitur, acta esse constarent: aut si M. Horatius ille Pulvillus, qui, cum ejus dedicationem multi, propter invidiam, fidei religionibus impedirent, restitit, & constantissima mente Capitolium dedicavit, hujusmodi alicui dedicationi præfuisset; tamen in scelere religio non valeret: ne dum valeat id, quod imperitus adolescens, novus sacerdos, fororis precibus, matris minis adductus, ignarus, invitus, sine collegis, sine libris, sine auctore, sine fictore⁴⁵, furtim, men-
te

43 Ad equitum notam] Aut locus mendo non caret, aut inscriptio monumenti aliquid habebat, quod equites Romanos tangeret. Ferrarius.

44 Incidit] Quid incidit? Credo suum excidisse, & sic olim fuisse: sublatoque Q. Catuli nomine suum incidit: Quod & Manutius in mentem venisse video. Græv.

45 Fictore] Fictores quid fuerint, Ildorus explicat: Fictor a componendo & fingendo, velut qui capillus mulierum lenit, & pertrahat, ungit, & nudit. Tales autem ministros habuisse paganos, ex Artemidoro II, 34. docet Lipsius II. Elef. cap. 18, cui hæc debes. Sed Gutherius de veteri Jure Pontifi-

cio II, 14. putat fictores dici, qui in sacris simulata pro veris offerunt, videlicet pro animalibus, quæ difficile inveniantur, de pane, vel cera facta, & pro veris accepta. Sic dixisse poetam sacrorum peritissimum IV. Æneid. Iatice simulatos fontis Averni. Hanc simulationem ait tenentis fortune hominibus concessam fuisse. Illos enim, cum nullum animal sacrificare possent, taurum e farina finxisse, ut Suidas prodiderit in Bæ. Ipho-ros. Et taurum verbenasque in Commentario sacrorum significasse fida farina, ut videre liceat apud Festum in Taurus, a quo fictores Pontificum dictos, qui de pane vel cera simulatas hostias fecerint. Equidem fi-
ctores

te ac lingua titubante fecisse dicatur: præsertim cum iste impurus atque impius hostis omnium religionum, qui contra fas inter viros sæpe mulier, & inter mulieres vir fuisset, ageret illam rem ita raptim, & turbulente, ut neque mens, neque vox, neque lingua confisteret.

LV. Delatum tum est ad vos, Pontifices, & post omnium sermone celebratum, quemadmodum iste præposteris verbis, omnibus obscœnis, identidem se ipse revocando, dubitans, timens, hæsitans, omnia aliter ac vos in monumentis habetis, & pronuntiavit, & fecerit. Quod quidem minime mirum est, in tanto scelere, tantaque dementia, ne audaciæ quidem locum ad timorem comprimendum fuisse. Etenim, si nemo unquam prædo tam barbarus atque immanis fuit, qui cum sana spoliasset, deinde aram aliquam in litore deserto, fomniis simulatus, aut religione aliqua, consecraret, non horreret animo, cum divinum numen scelere violatum placare precibus cogeretur: qua tandem istum perturbatione mentis, omnium templorum, atque tectorum, totiusque urbis prædonem fuisse censetis, cum pro detestatione tot scelerum unam aram nefarie consecraret?

Non potuit ullo modo (quanquam & insolentia dominatus extulerat animos, & erat incredibili armatus audacia) non in agendo ruere, ac sæpe peccare, præsertim illo pontifice, & magistro, qui cogeretur docere, antequam ipse didicisset. Magna vis est cum in deorum immortalium numine, tum vero in ipsa republica. Dii immortales suorum templorum custodem, ac præsidem sceleratissime pulsum cum viderent, ex suis templis in ejus ædes immigrare nolebant. Itaque istius vecordissimi mentem cura, metuque terrebant. Res vero publica, quanquam erat exterminata mecum, tamen oberfabatur ante oculos extinctoris sui, & ab istius inflammato atque ignito furore jam tum me, seque repetebat. Quare quid est mirum, si iste metu, si furore instinctus, scelere præceps, neque instituta cæremonias persequi, neque verbum ullum sollemne potuit effari?

Q q q 2

LVI.

Flora dicitur a fingendis libris, teste Varro. Græv. rone, lib. VI. de L. L. quæ libandi causa

LVI. Quæ cum ita sint, Pontifices, revocate jam animos vestros ab hac subtili nostra disputatione ad universam rempublicam, quam antea cum viris fortibus multis, in hac vero causa solis vestris cervicibus sustinetis. Vobis universi fenatus perpetua auctoritas, cui vosmetipsi præstantissimi semper in mea causa præfuitis; vobis Italiæ magnificentissimus ille motus, municipiorumque concursus; vobis campus, centuriarumque una vox omnium, quarum vos principes atque auctores fuistis; vobis omnes societates, omnes ordines, omnes, qui aut re, aut spe denique sunt boni, omne vobis erga meam dignitatem studium, & iudicium non modo commissum, verum etiam commendatum esse arbitratur⁴⁶.

Denique ipsi dii immortales, qui hanc urbem, atque hoc imperium tuentur, ut esset omnibus gentibus posteritatiq; perspicuum, divino me numine esse reipublicæ redditum, idcirco mihi videntur fructum ipsum reditus, & gratulationis meæ ad suorum sacerdotum potestatem, iudiciumque revocasse. Hic est enim reditus, Pontifices, hæc restitutio, in domo, in sedibus, in aris, in focus, in diis penatibus recuperandis. Quorum si iste suis sceleratissimis manibus tacta, sedesque convellit: ducibusque consulibus, tanquam urbe capta, hanc unam domum, quasi acerrimi propugnatoris, sibi delendam putavit: tamen illi dii penates, ac familiares mei, per vos in meam domum mecum erunt restituti.

LVII. Quocirca te, Capitoline, quem propter beneficia populus Romanus Optimum, propter vim Maximum nominavit, teque, Juno regina, & te, custos urbis, Minerva, quæ semper adiutrix consiliorum meorum, testis laborum extitisti, precor ac quæso: vosque, qui maxime me repetistis, atque revocastis, quorum de sedibus hæc mihi proposita est contentio, patrii penates, familiaresque, qui huic urbi & reipublicæ præfideatis, vos obtestor, quorum ego a templis ac delubris pestiferam illam & nefariam flammam depuli: teque, Vesta mater, cujus castissimas sacerdotas ab hominum amentia, furore,

⁴⁶ Arbitratur] Tu lege cum Lamb. arbitror. At vobis male sit, mali Typographi. tratur, vel cum aliis, si lubet, arbitrabun-

& scelere defendi, cujusque ignem illum sempiternum non sum passus aut sanguine civium restingui, aut cum totius urbis incendio commiseri: ut, si in illo pene fato reipublicæ obiectum meum caput pro vestris cæremoniis, atque templis, perditissimorum civium furori, atque ferro: & si iterum, cum ex mea contentione interitus bonorum omnium quæreretur, vos sum testatus, vobis me ac meos commendavi, meque ac meum caput ea conditione devovi, ut, si & eo ipso tempore, & ante, & in consulatu meo, commodis meis omnibus, emolumentis, præmiis prætermisissis, cura, cogitatione, vigiliis omnibus, nihil, nisi de salute meorum civium laborassem; tum mihi reipublica aliquando restituta liceret frui: sin autem mea consilia patriæ non profuissent; ut perpetuum dolorem, avulsus a meis, sustinerem: hanc ego devotionem capitis mei, cum ero in sedes meas restitutus, tum denique convictam⁴⁷ esse, & commissam putabo. Nam nunc quidem, Pontifices, non solum domo, de qua cognoscitis, sed tota urbe careo, in quam videor esse restitutus. Urbis enim celeberrimæ & maximæ partes adversum illud non monumentum, sed vulnus patriæ contuentur. Quem cum mihi conspectum morte magis vitandum, fugiendumque esse videatis, nolite, quæso, eum, cujus reditu restitutam reipublicam fore putastis, non solum dignitatis ornamentis, sed etiam urbis partibus velle esse privatum.

LVIII. Non me bonorum direptio, non testorum excisio, non depopulatio prædiorum, non præda consulum ex meis fortunis crudelissime capta permovet: caduca semper, & mobilia hæc esse duxi: non virtutis atque ingenii, sed fortunæ & temporum munera: quorum ego non tam facultatem unquam, & copiam expetendam putavi, quam & in utendo rationem, & in carento patientiam. Etenim ad nostrum usum propemodum jam est definita moderatio rei familiaris: liberis autem nostris satis amplum patrimonium paterni nominis, ac nostræ memoriæ, relinquemus. Domo per scelus crepta, per latrocinium

occu-

⁴⁷ Convictam] Ad exitum perduçiam: e- post red. Manur. xitu ipso comprobata. Vide Orat. ad Quir.

occupata, per religionis vim sceleratius etiam ædificata, quam everſa, carere ſine maxima ignominia reipublicæ, meo dedecore, ac dolore non poſſum. Quapropter ſi diis immortalibus, ſi ſenatui, ſi populo Romano, ſi cunctæ Italiæ, ſi provinciis, ſi exteris nationibus, ſi vobismetiſiſ, qui in mea ſalute principem ſemper locum auctoritatemque tenuiſtis, gratum & jucundum meum reditum intelligitis eſſe, quaſo, obteſtorque vos, Pontifices, ut me, quem auctoritate, ſtudio, ſententiis reſtituiſtis, nunc, quoniam ſenatus ita vult, manibus quoque veſtris in ſedibus meis collocetis.

HARUSPICUM RESPONSIS.

I N S E N A T U.

O R A T I O XXX.

A R G U M E N T U M.

EXaudiſti in agro propinquo, & ſuburbano, qui Lariniensis vocatur, ſtrepitu quodam recondito, & horribili armorum fremitu, ſenatus, ut ſolebat in ſimilibus prodigiis, atque oſtentis, haruſpices conſulendos cenſuit. Haruſpices hæc reſponderunt: Poſtulationes debitas eſſe Jovi, Saturno, Neptuno, diis cæleſtibus. Delicta autem, ob quæ Diis violatis expiatio debebatur, eſſe huiusmodi:

1. Ludos minus diligenter factos, pollutoſque.
2. Loca ſacra, & religioſa, profana haberi.
3. Oratores contra jus, falſque interfectos.
4. Fidem, & juſjurandum neglectum.
5. Sacrificia vetuſta, occultaque minus diligenter facta, pollutaque.

Quamobrem monere deos immortales, 1. Ne per optimarum diſcordiam, diſſenſionemque patribus, principibuſque cedes, periculaque creentur, auxilioque deminui deſiciantur: quare ad unum imperium provincia redeant, exercitusque pulſus, deminutioque accedat. 2. Ne deterioribus, repulſiſque bonos augeatur.

Cum igitur Clodius Ædilis Curulis dixiſſet in concione, ſecundo ex criminibus, propter quæ Dii erant irati, deſignari domum Ciceronis, quæ ſacra, & religioſa, quippe a ſe conſecrata, profana habebatur; ſupra Cicero occaſione ſua domus defendenda, invidiaque liberanda, hanc orationem habuit in Senatu, in qua, poſt expiatam ædium ſuarum religionem, ita in ipſum Clodium eſt